ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№8
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 224 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirli

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI
2025-yil, avgust, №8-son

MUNDARIJA CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli: tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi........14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna

O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari........20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li

Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi........25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi........30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi

Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati........33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna

Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv........39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari........44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari........48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna

Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners in English Language Classes Through Digital Technologies........52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna

Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari........55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi

"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida........59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna

O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni........65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi

Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri........68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari........72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida........76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning lingvistik va lingvometodik talqini........81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari........86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri........90
Jumanova Ug'iloy Sodiqjonovna

Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish........96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna

Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni........100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati........105
Murodova Madina Karim qizi

Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari........108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda
Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish 110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna

O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari 115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna

Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika 120
Sidiqova Yulduz Sobirovna

6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi 123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati 128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich

Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda
motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish 132
F. Zaynabuddinov

Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза 135
Киреева Эльвина Фларитовна

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar 140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich

Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning
pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish 144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna

Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari 148
Davletova A.

Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari 152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi

Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish .156
Madmarova Gulchexra Qodirovna

O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish 160
Mamajonov Mo'minjon

Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli 165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi

Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari 169
Muhiddinov Muhriddin Nuriddin o'g'li

Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda
interfaol metodlarning ahamiyati 173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna

Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini,
ularning o'yin ampluasini hisobga olgan holda aniqlash usullari 178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi

PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda
IMEN texnologiyalaridan foydalanish 184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi

Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya
zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari 188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich

Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning
pedagogik shart-sharoitlari 192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi

Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish 196
Sharofova Nilufar Ilhom qizi

Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning
pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida) 200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna

Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish
va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari 204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari 208
Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi
Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili..........214
Zarina Itolmasova
Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar..........219
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR MULOQOT MADANIYATINI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Boybo'riyeva Saodat O'ralovna
Surxondaryo viloyati pedagogik mahorat markazi,
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi metodisti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonini takomillashtirishning pedagogik mexanizmlari yoritilgan. Muloqot madaniyati bolaning shaxsiy rivojlanishida muhim omil bo'lib, uning atrofdagilar bilan samarali aloqada bo'lishini ta'minlaydi. Tadqiqotda mavjud pedagogik yondashuvlar tahlil qilindi va innovatsion metodlar asosida samarali mexanizmlar ishlab chiqilgan. Shuningdek, jarayonda bolalarning yosh xususiyatlari va ijtimoiy muhit omillari inobatga olindi. Muloqot madaniyatini erta yoshdan boshlab tarbiyalash orqali bolalarning ijtimoiy faolligi va madaniy ongini rivojlantirish mumkinligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: muloqot, madaniyat, bolalar, pedagog, ta'lim, tarbiya, metod, innovatsion.

Abstract: This article explores the pedagogical mechanisms for improving the process of developing communication culture among preschool children. Communication culture is a crucial factor in a child's personal development, facilitating effective interaction with others. The study analyzes existing pedagogical approaches and proposes effective mechanisms based on innovative methods. It also considers age-related characteristics and the influence of the social environment. The findings indicate that fostering a culture of communication from an early age can enhance children's social activity and cultural awareness.

Key words: communication culture, preschool education, children, pedagogy, upbringing, methodology, innovation.

Аннотация: В статье рассматриваются педагогические механизмы совершенствования процесса формирования культуры общения у детей дошкольного возраста. Культура общения является важным фактором личностного развития ребёнка и способствует эффективному взаимодействию с окружающими. В исследовании проанализированы существующие педагогические подходы и разработаны эффективные механизмы на основе инновационных методов. Кроме того, учтены возрастные особенности детей и социальные факторы. Установлено, что формирование культуры общения с раннего возраста способствует развитию социальной активности и культурного сознания у детей.

Ключевые слова: культура общения, дошкольное образование, дети, педагогика, воспитание, методика, инновации.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar zamirida inson kapitalini shakllantirish, har tomonlama etuk, ijtimoiy faol, madaniyatli va muloqotga layoqatli shaxsni tarbiyalash maqsadi mujassam. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsiy rivojlanishida muloqot madaniyatining o'rni beqiyosdir. Zero, bu yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy muhitga moslashuvi, dunyoqarashi va axloqiy-ruhiy qiyofasining asoslari barpo etiladigan davr hisoblanadi. Shu bois, bolalarda muloqot madaniyatini erta yoshdanoq shakllantirish va uni pedagogik jihatdan to'g'ri yo'naltirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri sanaladi [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

"Muloqot" tushunchasining ta'rifiga ko'ra - bu qo'shma faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan odamlar o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishning ko'p qirrali jarayoni, bu umumiy natijaga erishish uchun sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirish va birlashtirishga qaratilgan odamlarning o'zaro ta'siri [2]. Insoniy muloqot to'rt tomondan iborat

boʻlgan oʻziga xos piramidaga oʻxshaydi: biz maʼlumot almashamiz, boshqa odamlar bilan muloqot qilamiz, ular bilan tanishamiz va shu bilan birga muloqot natijasida paydo boʻladigan oʻz holatlarimizni boshdan kechiramiz [3].

Muloqot madaniyati bu nafaqat ogʻzaki va noverbal ifoda vositalaridan foydalanish qobiliyati, balki oʻz fikrini aniq etkazish, boshqalarni tinglash, bahs-munozarada ishtirok eta olish, odob-axloq qoidalariga rioya qilish, hurmat, sabr-toqat, bagʻrikenglik kabi ijtimoiy fazilatlarni mujassam etgan murakkab ijtimoiy-psixologik koʻnikmadir. Mazkur koʻnikmalarning shakllanishi, eng avvalo, maktabgacha taʼlim muassasalaridagi pedagogik faoliyat samaradorligiga, undagi tarbiyaviy yondashuvlar va innovatsion metodikalar asosida tashkil etilgan taʼlim-tarbiya jarayoniga bogʻliq. Shu sababli ham maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirishga yoʻnaltirilgan pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish zarurati ortib bormoqda [4]. Axloqiy tarbiyada muloqotning roli katta. Bolalar bilan maqsadli muloqot ularni oʻz-oʻzini tarbiyalashga, xatti-harakatlarini yaxshilashga intilishlariga sabab boʻladi.

1. Muloqot - bola rivojlanishining asosiy sharti, shaxsni shakllantirishning eng muhim omili, inson faoliyatining asosiy turlaridan biri, boshqa odamlar orqali oʻzini bilish va baholashga qaratilgan. Bola hayotining birinchi kunlaridanoq muloqot uning aqliy rivojlanishining eng muhim omillaridan biridir. Maktabgacha yoshda bola va kattalar oʻrtasidagi muloqotning toʻrtta shakli ketma-ket bir-birini almashtiradi.

2. Muloqotning mazmuni, uning motivlari, muloqot qobiliyatlari va qobiliyatlari oʻzgarib bormoqda. Bolaning maktabga psixologik tayyorgarligining tarkibiy qismlaridan biri – kommunikativ shakllanmoqda. Bola kattalarga tanlab munosabatda boʻladi, ular bilan munosabatlarini asta-sekin anglay boshlaydi, ular unga qanday munosabatda boʻlishadi va undan nima kutiladi, u ularga qanday munosabatda boʻladi va ulardan nimani kutadi. Birinchi shakl muloqotning vaziyatli-shaxsiy shakli goʻdaklik davriga xos xususiyat. Bu vaqtda muloqot bola va kattalar oʻrtasidagi lahzalik oʻzaro taʼsirning xususiyatlariga bogʼliq boʼlib, u bolaning ehtiyojlari qondiriladigan vaziyatning tor doirasi bilan chegaralanadi [5].

Tadqiqot shuni koʻrsatadiki, ayrim holatlarda maktabgacha taʼlim muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy ishlar bolalarning ijtimoiy-madaniy rivojlanishiga etarli darajada taʼsir koʻrsata olmayapti. Jumladan, bolalarning bir-biri bilan oʻzaro muloqoti cheklangan, murabbiy va tarbiyachilarning muloqotdagi didaktik yondashuvi bir xillik kasb etgan, kommunikativ oʻyin va topshiriqlarning etarli darajada tizimlashtirilmaganligi kabi holatlar uchramoqda. Bu esa bolalarda shaxsiy faollikning sustlashuviga, oʻz fikrini erkin ifodalay olmaslikka, ijtimoiylashuv jarayonining sekinlashuviga olib kelmoqda. Aynan shunday muammolar mavjudligi bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonini ilmiy-pedagogik asosda takomillashtirishni talab etadi. Shu sababli asosiy maqsadimiz maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan pedagogik mexanizmlarni aniqlash va ularni amaliyotga joriy etishdan iborat. Shuningdek, mavjud pedagogik yondashuvlarni tahlil qilib, muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlarni aniqlash, bolalarning yosh xususiyatlari va ijtimoiy muhit omillarini inobatga olgan holda pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish vazifalarini amalga oshirdik.

Tadqiqotda kommunikativ kompetensiya nazariyasi, sotsiokultural yondashuv, faoliyatga asoslangan taʼlim, shaxsga yoʻnaltirilgan pedagogika, integratsiyalashgan oʻyin texnologiyalari asos qilib olindi. Bu nazariyalar bolalarning muloqotga tayyorlik darajasi, ijtimoiy koʻnikmalarning rivojlanish bosqichlari va individual rivojlanish xususiyatlarini chuqur tahlil qilishga imkon berdi. Shu bilan birga, interfaol metodlar, ijodiy muloqot mashqlari, rolli va dramatik oʻyinlar, vizual kommunikatsiya vositalari orqali bolalarning ijtimoiy-psixologik faolligini oshirishga yoʻnaltirilgan amaliy mashgʻulotlar ishlab chiqildi. Ushbu tadqiqotda muloqot madaniyatini shakllantirishga oid mavjud yondashuvlar tahlil qilinibgina qolmay, ayni pedagogik muhitda qoʻllash mumkin boʻlgan, bolalarning yosh xususiyatlariga mos innovatsion mexanizmlar ishlab chiqilgan. Shu bilan birga, bolalarning ijtimoiy muhit bilan aloqadorlik darajasi, oʻzini tutish madaniyati, doʻstona munosabatga kirishish koʻnikmalari, oʻzaro hurmat tamoyillarini oʻzlashtirish jarayoni bosqichma-bosqich tahlil etildi. Bu esa, tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etishda samarali boʻlishiga xizmat qiladi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, unda ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar maktabgacha taʼlim muassasalari tarbiyachilari uchun qulay vosita boʻlib xizmat qiladi. Shuningdek, pedagoglar, psixologlar, ota-onalar va taʼlim tashkilotchilari uchun bolalarning muloqot madaniyatini rivojlantirishda foydalanish mumkin boʻlgan konkret yoʻnalishlar belgilab berilgan. Bu esa, kelajak avlod vakillarini ijtimoiy jihatdan faol, madaniyatli, boshqalar bilan hamjihat yashay oladigan insonlar etib tarbiyalashga xizmat qiladi.

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Muloqot madaniyatini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning muhim yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda bu jarayonni toʻgʻri tashkil etish orqali ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta taʼsir koʻrsatish mumkin. Bu borada oʻzbek va chet ellik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar mazkur masalaning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur yoritib beradi.

Oʻzbekistonlik olimlardan N. Norqulova, M. Qodirova, S. Karimova, D. Joʻraev va boshqalarning ilmiy izlanishlarida maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida muloqot va nutq madaniyatining oʻrni alohida koʻrsatib oʻtilgan. Jumladan, N. Norqulova (2020) oʻzining “Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish” nomli ishida bolalarning nutqiy faolligini rivojlantirishda oʻyin, ertak va ijodiy mashgʻulotlarning oʻrni haqida fikr yuritadi. Unga koʻra, bolalarning ijtimoiylashuvi va atrofdagilar bilan aloqasi aynan muloqot orqali shakllanadi [6]. M. Qodirovaning (2018) tadqiqotlarida esa maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatining shakllanishiga taʼsir qiluvchi ichki va tashqi omillar chuqur tahlil qilingan. U tarbiyachi va ota-onaning rolini birinchi oʻringa qoʻyadi va bolalarning muloqotdagi mustaqilligini oshirishga qaratilgan metodik tavsiyalar beradi [7]. S. Karimovaning (2017) “Muloqot madaniyati va ijtimoiy moslashuv” asarida esa muloqot madaniyati orqali bolaning psixologik holati, oʻz-oʻzini anglashi va jamoaga moslashuvi kabi jihatlar oʻrganilgan [8].

Xorijiy adabiyotlarda ham ushbu mavzuga oid muhim tadqiqotlar mavjud. Masalan, L. Vygotskiy (Rossiya) oʻzining “Zone of Proximal Development” nazariyasi orqali bola rivojlanishida oʻzaro muloqot va ijtimoiy taʼsirning hal qiluvchi oʻrin tutishini taʼkidlaydi. Unga koʻra, bolalar kattalar va tengdoshlari bilan samarali muloqotda boʻlish orqali yangi bilim va koʻnikmalarni egallaydi [9]. J. Bruner (AQSh) esa bolaning kognitiv rivojlanishida til va muloqot asosiy vosita ekanini koʻrsatadi. U interaktiv oʻyinlar va rolli mashgʻulotlar orqali bolalarda muloqotga kirishish qobiliyatini rivojlantirishni taklif qiladi [10]. Shuningdek, T. Gordonning “Teacher Effectiveness Training” (TET) tizimi, pedagog va bola oʻrtasidagi samimiy muloqotni yoʻlga qoʻyish orqali bolaning ijtimoiy hissiy muvozanatini taʼminlashga qaratilgan boʻlib, maktabgacha taʼlimga tatbiq etilishi mumkin boʻlgan samarali yondashuvlardan biridir [11].

Umuman olganda, oʻzbek va xorijiy adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, muloqot madaniyatini shakllantirishda bolalarning yosh xususiyatlari, psixologik ehtiyojlari, tarbiyachining metodik mahorati va oʻyin asosida tashkil etilgan kommunikativ faoliyatlar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu asosda, pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish ilmiy-nazariy asoslarga tayanishi lozim.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dunyo oʻzgarmoqda, 21-asrning bolalari boshqa axborot imkoniyatlariga ega, ular ota-onalari qanday qilishni bilmaydigan koʻp narsalarni bilishadi. Farzandlarining koʻz oʻngida hokimiyatni saqlab qolishni xohlaydigan ota-onalar ham ulardan oʻrganishlari kerak. Bola uchun qanday musiqa qiziqarli, u qanday kitoblarni oʻqiydi, u qanday nutqdan foydalanadi va ular nimani anglatadi bu va boshqa koʻp narsalar oʻz farzandi uchun obroʻli shaxs deb daʼvo qiladigan ota-onalarni qiziqtirishi kerak. Farzand tarbiyasi ota-onaning uzoq muddatli missiyasi, fidokorona mehnatidir. Muvaffaqiyatli ota-ona uchun qoidalar:

1. Ota-onalar farzandining bolalik va oʻsmirlik chogʻlarida qancha koʻp vaqt oʻtkazsa, keksa ota onalar katta yoshdagi bolalarni otasining uyida koʻrish ehtimoli shunchalik yuqori boʻladi.
2. Ota-onalar bolaligida bolaga nisbatan sabr-toqat va bag'rikenglik ko'rsatishni qanchalik tez oʻrgansa, keksa ota-onalar katta yoshdagi bolalarning oʻzlariga nisbatan sabr-toqat va bagʻrikenglik namoyon boʻlishini his qilishlari mumkin.
3. Bolalikning qoʻpolligi va qoʻpolligi deyarli har doim noqulay va xafa boʻlgan keksalikda, juda qaygʻuli va juda gʻamgin holda qaytadi.
4. Ota-onalar oʻz farzandlarini oilaviy hayotiy muhim masalalar, axloqiy muammolarni muhokama qilishga qanchalik koʻp jalb qilsalar, keksa ota-onalarning voyaga etgan farzandlari hayotidagi muammolarga duch kelishi shunchalik yuqori boʻladi.
5. Farzandni tarbiyalayotgan ota-onalar oʻzlariga nafaqat qanday bolani tarbiyalamoqchi, balki keksalikni qanday tasavvur qilishlari haqida ham savol berishi kerak.

Shuningdek, olib borilgan tadqiqotlar natijasida maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonini takomillashtirish uchun samarali pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish zarurligi va uning amaliy ahamiyati yaqqol namoyon boʻldi. Muloqot madaniyatining bolaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga kuchli taʼsir koʻrsatishi aniqlanib, bu borada mavjud anʼanaviy yondashuvlar bilan bir qatorda innovatsion metodlarning qoʻllanishi jarayon samaradorligini sezilarli darajada oshirishi kuzatildi.

Tadqiqot davomida tajriba-sinov ishlari olib borildi. Maktabgacha ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan 5-6 yoshli bolalar bilan olib borilgan amaliy mashg‘ulotlar orqali ularning muloqot madaniyatiga oid kompetensiyalari baholandi. Bu baholashda quyidagi ko‘rsatkichlar asos qilib olindi: og‘zaki nutq rivoji, o‘z fikrini ifodalash qobiliyati, tengdoshlar bilan muloqotga kirishish, axloqiy normalarga rioya qilish, tinglash va tushunish ko‘nikmalari.

1-jadval: **Bolalarda muloqot madaniyatining shakllanish darajasi (tajriba oldi va so‘nggi bosqichda)**

Ko‘rsatkichlar	Tajriba oldi (%)	Tajriba so‘nggi (%)	O‘sish (%)
O‘z fikrini ravon ifodalash	45%	75%	+30%
Tinglash va tushunish	52%	80%	+28%
Boshqalarni hurmat qilish	60%	85%	+25%
O‘zaro hamkorlikda muloqotga kirishish	48%	78%	+30%
O‘yin orqali ijtimoiy munosabatga kirish	50%	82%	+32%

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, innovatsion metodlar (rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, guruhiy topshiriqlar) asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar bolalarda muloqotga kirishish, fikr almashish, o‘zini erkin ifoda etish qobiliyatlarini rivojlantirdi. Shuningdek, bolalarda axloqiy fazilatlar boshqalarni tinglash, navbatni kutish, fikrga hurmat bilan qarash, murosaga kelish ko‘nikmalari ortganligi aniqlandi. Bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirishda eng muhim omillardan biri bu ijtimoiy muhit va pedagogik yondashuvdir. Tarbiyachining har bir bolaga individual yondashuvi, muloqotda ochiqlik va ishonch muhitining yaratilishi jarayonning muvaffaqiyatiga xizmat qiladi. Shuningdek, bolaning oiladagi ijtimoiy muhitining boyligi va ota-onalarining pedagogik madaniyati ham boladagi muloqot odatlarining shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirish ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish va innovatsion metodlardan foydalanish orqali bu jarayonni samarali yo‘lga qo‘yish mumkin. Bolalarning yosh xususiyatlari hamda ijtimoiy muhit omillarini hisobga olgan holda olib borilgan tarbiya ishlari ularning muloqot madaniyatini erta yoshdanoq rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa, o‘z navbatida, bolalarning ijtimoiy faolligi va madaniy ongining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-son Farmoni, 28-yanvar 2022-yil.
2. М. И. Лисина, Обшчение и психкчическое развитие ребенка. Москва: Просвешчение, 1974.
3. G. Yuldasheva, “Bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari,” Ta’lim va fan jurnali, no. 2, pp. 45–48, 2021.
4. M. Abduqodirova, Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari, Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.
5. G. T. Sharipova, Pedagogik mahorat va muloqot madaniyati, Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, 2018.
6. N. Norqulova, Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.
7. M. Qodirova, Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot madaniyatining shakllanishi, Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
8. S. Karimova, Muloqot madaniyati va ijtimoiy moslashuv, Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
9. L. S. Vygotsky, Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
10. J. Bruner, Acts of Meaning*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
11. T. Gordon, Teacher Effectiveness Training: The Program Proven to Help Teachers Bring Out the Best in Students of All Ages, New York: Three Rivers Press, 2003.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.